

Пірко А.М.,
аспірант спеціальності «Публічне управління та адміністрування» Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
Науковий керівник: Кронівець Т.М.,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри фундаментальних і приватно-правових дисциплін
Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

ВІДНОВЛЕННЯ ВІЙСЬКОВИХ СУДІВ В УКРАЇНІ – НЕВІДКЛАДНА ВИМОГА ВОЄННОГО ЧАСУ

Україна має тисячолітню історію державотворення та ще з часів Київської Русі мала військовий суд, який зосереджувався у Великого князя. Саме наша держава зупинила Золоту орду від завоювання Європи і як наслідок на століття втратила свою державність. За часів Речі Посполитої запорозькому козацтву за вірну й хоробру лицарську службу, якою запорозькі козаки знищили сильні варварські війська в нагороду було даровано привілеї власного судочинства...» [1, Т. 2. С. 76] .

З часів Козацької держави Україна не мала власних державних інституцій, зокрема, судів, попри певні спроби їх відновлення в часи Української народної республіки лише з проголошенням незалежності в 1991 році наша держава отримала радянські органи влади, в т. ч. суди.

Проте замість активної розбудови державних органів Україна спромоглася єдиною у світі відмовитись від третього ядерного потенціалу, зменшити майже в десять раз практично мільйонну армію, ліквідувати інституції, які забезпечували її діяльність, зокрема, військові суди.

Зрештою 2014 році Україна стала об'єктом військової агресії російської федерації і попри те, що широкомасштабна війна почалась у 2022 році наша держава досі не відновила систему військової юстиції, яка вкрай необхідна в умовах воєнного стану, в т. ч. військові суди.

Наразі Збройні сили України та інші військові формування, створені згідно закону далеко перевищують мільйон осіб, а судочинство щодо них продовжують здійснювати суди загальної юрисдикції, переважно, судді місцевих судів.

Введення в Україні 24.02.2022 року воєнного стану, існуючі ризики для держави, поточний стан її збройних сил та стан розгляду військових справ існуючими судами усталили в думці більшість науковців і правників щодо потреби відновлення військових судів в Україні. Проте механізми реалізації державної політики у цій сфері є дискусійними, тому нагальним є напрацювання відповідних пропозицій у даному питанні.

Стаття 124 Конституції України передбачає, що правосуддя в Україні здійснюють виключно суди, але створення надзвичайних та особливих судів не допускається [2].

Стаття 17 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» визначає систему судоустрою, яку складають місцеві суди, апеляційні суди і Верховний Суд [3].

Указом Президента України № 900/2010 від 14.09.2010 року [4] військові суди в Україні було остаточно ліквідовано.

Важко погодитись з думкою деяких науковців про переконливість аргументів остаточної ліквідації військових судів.

В статті «Військові суди в Україні: очікування та реалії» Фідря Ю.О. зазначає, що перший і найбільш поширений аргумент ліквідації військових судів – це невідповідність цих судів положенню статті 125 Конституції України, у якому йдеться про те, що створення надзвичайних та особливих судів не допускається. В подальшому сам автор висловлює сумнів, як він зазначає, в притомності даного аргументу, адже військові суди існували протягом 15 років від дати ухвалення Конституції України [5, с. 6].

В дійсності законодавство України ніколи не визначало військові суди як надзвичайні або особливі. На моє переконання, практичної потреби ліквідації військових судів не було, виходом з ситуації зменшення кількості військових справ могло бути скорочення чисельності штату військових судів, їх переведенням до місцевих загальних судів як спеціалізованих суддів, створення військових палат апеляційних судів та відповідного Вищого військового суду як суду касаційної інстанції при Верховному суді України.

Як зрештою підтвердили наступні події ліквідація військових судів була одним з елементів послаблення обороноздатності держави перед військовою агресією.

Після початку військових дій в 2014 році і до повномасштабної збройної агресії в 2022 році ініціатива відновлення військових судів існувала, але не мала результату.

Так, 30.01.2015 року внесено проект Закону України № 1896 «Про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" (щодо відновлення в системі загальної юрисдикції військових судів)», який передбачав відновлення військових судів фактично у їх попередній структурі. Цей законопроект був відхилений і знятий з розгляду 15.09.2015 р.

Інший проект Закону України № 2557 «Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо утворення військових судів та окремих організаційних питань» був знятий з розгляду 21.01.2017 року через прийняття Закону України «Про внесення змін до Конституції України щодо правосуддя» та у новій редакції Закону України «Про судоустрій і статус судів».

01.06.2018 року внесено проект Закону № 8392-1 про внесення змін до Закону України "Про судоустрій і статус суддів" щодо утворення військових судів, який передбачав створення Вищого військового суду як апеляційної інстанції та військової судової палати Касаційного кримінального суду

Верховного суду як касаційної інстанції. Даний законопроект було відкликано 29.08.2019 року.

08.06.2017 року під час проведення круглого столу на тему: "Військове правосуддя в Україні: актуальні проблеми організації та здійснення" в Комітеті Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки присутні акцентували увагу на проблемах збереження секретності важливих військових справ, що важко досягнути у місцевих судах, відсутності відповідного досліду вирішення військових справ судьями місцевих судів [6, с. 1].

Проте навіть після обрання нового складу Верховної ради України та практичної можливості діючої влади відновити військові суди до даного питання повернулись лише після введення воєнного стану в Україні.

27.01.2023 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей несення військової служби в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці». Даний Закон суттєво посилив відповідальність за військові злочини, тому ціна помилки суду у таких справах значно зросла.

Однак незважаючи і на це закон про відновлення військових судів досі не прийнято.

Натомість 13.09.2023 року до Верховної ради України внесено проект Закону України № 10042 «Про організаційно-правові основи побудови та функціонування Військової юстиції України», який визначає головні напрями загальнодержавної політики та організаційно-правові основи побудови та функціонування системи Військової юстиції України. Стаття 9 даного законопроекту стосується військових судів та передбачає те, що військові суди утворюються та комплектуються, виходячи з реальних обсягів судової роботи і чисельності військовослужбовців військових формувань утворених відповідно

до законів України, дислокованих на території, яку обслуговують відповідні військові суди. Систему, особливості організації і діяльності та кількісний склад військових судів визначається Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

В п. 2 прикінцевих положень даного законопроекту профільним комітетам рекомендовано протягом трьох місяців з дати набрання ним чинності розробити та вести на розгляд Верховної ради України законопроекти про внесення змін та доповнень, зокрема, до закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Вважаю, що даний законопроект є прогресивним і відповідає реаліям сьогодення, адже передбачає створення власне системи Військової юстиції України: військової поліції, військової контррозвідки, військової прокуратури, військових суддів та військових адвокатів, які займатимуться виключно правничою допомогою військовослужбовцям і іншим пов'язаним категоріям осіб.

Разом з тим, даний Закон є хоч і важливим, однак можна сказати перший кроком, адже для його реалізації необхідно прийняти відповідні закони про створення вищевказаних органів, в т. ч. військових судів, низку підзаконних актів і виділити необхідне фінансування та матеріально-технічну базу.

В питанні відновлення військових судів визначальним є структура таких судів.

Боброва Ю. Ю., Бобров Ю. в праці «Військові суди як виклик сьогодення в умовах збройної агресії РФ проти України: історична ретроспектива та генеза розвитку» [7, С. 20] рекомендують наступне.

В Україні слід врахувати необхідність забезпечення діяльності триланкової моделі військових судів: окружні військові суди, апеляційний військовий суд, Касаційний військовий суд у складі Верховного Суду. Саме така модель повністю відповідає існуючій раніше в нашій державі системі

судоустрою, яка ефективно діяла протягом 1991–2010 років, забезпечить належний захист прав свобод, інтересів військовослужбовців та сприятиме утвердженню законності і правопорядку в армійських колективах. Крім того, запропонована модель поглиблюватиме демократичний цивільний контроль за Збройними Силами України та іншими складовими сил оборони держави.

Місце військових судів в системі судової влади України – це суди загальної юрисдикції, з урахуванням суб'єкта військової служби – військовослужбовця (військовозобов'язаного чи резервіста під час проходження ними військових зборів), службовця Збройних Сил України – при виконанні ним своїх службових обов'язків чи вчинення кримінального правопорушення на території військової частини (установи), а також учасника незаконних військових формувань (комбатанта) на тимчасово окупованих територіях України.

Погоджуюсь з тим, що така триланкова модель військових судів є оптимальною, вже продемонструвала свою дієвість. Однак видається, що така модель може бути створена лише в майбутньому, а наразі, за умов воєнного стану, кадрового голові в судах та хронічного недофінансування, доречно відновити військові суди в складі існуючих судів. З огляду на незавершену реформу всієї судової системи України доцільно під час створення окружних місцевих судів ввести в них спеціалізацію суддів по розгляду цивільних, кримінальних і військових справ. Аналогічно доцільно сформувати відповідні палати у апеляційних судах, а в складі Верховного суду створити Касаційний військовий суд. За таких обставин військові судді зможуть використовувати наявну матеріальну-технічну базу, кадри та ресурси існуючих судів, в найближчій перспективі забезпечити належний судовий розгляд військових справ.

Безумовно, що вирішення військових справ є нагальною потребою, адже бойові дії за участі військовослужбовців тривають щодня і вони мають бути

впевненими в тому, що будуть захищені Законом, а за порушення Закону буде невідворотне покарання.

Підсумовуючи викладене, вважаю, що для відновлення військових судів потрібно невідкладно приймати Закон, який буде системно регламентувати діяльність системи військової юстиції України, розробляти і вносити на розгляд Верховної ради України проект Закону України про внесення відповідних змін до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», приймати низку підзаконних актів, виділяти необхідне фінансування та матеріально-технічну базу.

Список використаних джерел:

1. Яворницький Д.І. Історія запорозьких козаків: у 3-х т. Київ, 1990. Т. 2. С. 76.
2. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
3. Про судоустрій і статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>
4. Указ Президента України В. Януковича №900/2010 від 14.09.2010 року
5. Військові суди в Україні: очікування та реалії» Фідря Ю.О. <https://evnuir.vnu.edu.ua/handle/123456789/369>
6. Комітет Верховної Ради України з питань національної безпеки, оборони та розвідки 08 червня 2017 Про результати проведення круглого столу на тему: «Військове правосуддя в Україні: актуальні проблеми організації та здійснення» URL: <https://komnbor.rada.gov.ua/print/72843.html>.
7. Боброва Ю. Ю., Бобров Ю. в праці «Військові суди як виклик сьогодення в умовах збройної агресії рф проти України: історична ретроспектива та генеза розвитку». URL:

<http://www.baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/322/8761/1836-2-1?inline=1>

Савишен Я. О.,
аспірант спеціальності «Публічне управління та адміністрування» Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського
Науковий керівник: Климчук О.В.,
доктор економічних наук, професор, професор кафедри публічного управління та адміністрування Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського

РОЛЬ БІЗНЕСУ ТА ДЕРЖАВИ В ЗАХИСТІ ПРАВ ЛЮДИНИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ СУСПІЛЬСТВА

Останні роки відзначилися стрімким розвитком цифрових технологій в українському суспільстві, що суттєво впливає на різні аспекти життя. Цифрові засоби комунікації стали не просто зручністю, але й основним засобом спілкування, роботи та отримання інформації для багатьох громадян. Згідно з результатами дослідження цифрової грамотності українців, які були опубліковані Міністерством цифрової трансформації України, станом на грудень 2023 року, 93% дорослого населення країни від 18 до 70 років володіють цифровими навичками [1, 2]. Соціальні мережі, онлайн-платформи для державного управління, освіти та розваг, цифрові сервіси у сфері медицини та бізнесу стали невід'ємною частиною повсякденного життя українців і продовжують невідпинно розширюватись та розвиватись.

Тлумачення поняття «цифровізація» містяться у законодавчій базі, зокрема, в Розпорядженні Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку цифрової економіки та суспільства України на 2018–2020 рр. та